

УДК: 342.7

DOI: <https://doi.org/10.32366/2523-4269-2019-69-4-44-49>

Хоббі Юлія Сергіївна,

кандидат юридичних наук

(Донецький юридичний інститут МВС України,
м. Маріуполь)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7431-8607>

ДІЛОВА РЕПУТАЦІЯ ЛІКАРЯ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У статті досліджено проблеми визначення ділової репутції лікаря, здійснено аналіз наявних нормативно-правових та наукових визначень і запропоновано авторське визначення ділової репутції лікаря. Відзначається, що існує певна залежність ділової репутції від етичної поведінки. Проведено аналіз чинного Етичного кодексу лікаря (далі – Кодекс) та виявлено, що він передбачає лише обов'язки лікаря та жодним чином не стосується права на захист його ділової репутції. Доведено, що Кодекс не має обов'язкової юридичної сили, тому його виконання забезпечується лише доброю волею.

Ключові слова: ділова репутція; ділова репутція лікаря; етична поведінка; права лікаря; Етичний кодекс лікаря; недоторканність ділової репутції.

Постановка проблеми. В епоху розвитку інформаційних технологій, активного поширення інформації, зокрема через мережу Інтернет та різні соціальні мережі, ділова репутція будь-якої особи знаходиться під постійною загрозою. Особливо страждають категорії осіб, на репутацию яких мають вплив соціальні мережі, коли оцінюються не професійні досягнення та здобутки, а суспільне ставлення. До таких категорій відносяться і лікарі. У законодавстві відсутнє нормативне визначення ділової репутції лікаря та конкретних способів захисту, що завдає як матеріальної, так і моральної шкоди. Хоча ст. 16 Цивільного кодексу України й передбачає певні засоби захисту цивільних прав та інтересів, але не всі можна зарахувати саме до захисту ділової репутції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем визначення та захисту честі, гідності та ділової репутції лікаря займалися О. А. Гончаренко, І. М. Грищенко, О. В. Кохановська, В. М. Підгородинський, І. В. Саприкіна, Р. О. Стефанчук, О. В. Синегубов, А. С. Штефа та ін.

Більшість цих досліджень стосується, головним чином, захисту честі та гідності фізичної особи, оскільки відповідні пункти передбачені Конституцією України та іншими нормативно-правовими актами. А ділова репутція розглядається лише як складова частина цих понять. Крім того, більшість робіт не акцентують увагу на діловій репутції саме лікаря.

Формування мети статті. Отже, метою статті є дослідження наявних визначень ділової репутції, надання авторського визначення ділової репутції саме лікаря та запропонування механізмів попередження завдання шкоди діловій репутції лікаря, що є актуальним в умовах проведення не тільки медичної реформи, а також в умовах удосконалення цивільного законодавства.

Виклад основного матеріалу. Тривалий час поняття «честь», «гідність» та «ділова репутация» були нерозривно пов'язані, що підтверджувалося змістом статті 7 Цивільного кодексу Української РСР 1963 року, яка мала назву «Захист честі і гідності та ділової репутції». Тому більшість науковців захист ділової репутції лікаря розглядали саме як захист його честі та гідності, що є невід'ємним конституційним правом особи. Слід наголо-

сити, що право на недоторканність ділової репутації мають як фізичні, так і юридичні особи, водночас честь та гідність є особистими немайновими благами винятково фізичної особи.

Чинний Цивільний кодекс України 2003 року розділяє поняття «честь» і «гідність» та поняття «ділова репутація». Так, Кодекс містить окремо статтю 297 «Право на повагу до гідності та честі», яка гарантує кожному право на повагу до його гідності та честі, та статтю 299 «Право на недоторканність ділової репутації», згідно з якою фізична особа має право на недоторканність своєї ділової репутації та право звернутися до суду з позовом про захист своєї ділової репутації [1]. Зрозуміло, у законодавстві діловій репутації відведено самостійне значення.

Як зазначає О. В. Кохановська, нині немає потреби в разі порушення права на недоторканність ділової репутації вести мову одночасно й про повагу до честі та гідності [2, с. 34].

У чинному законодавстві відсутнє чітке визначення змісту поняття «ділова репутація», оскільки воно є морально-етичною категорією і одночасно особистим немайновим правом, якому закон надає значення самостійного об'єкта судового захисту (ст. 201 Цивільного Кодексу 2003 року).

У наявних нормативно-правових актах ділова репутація визначається через відомості, зібрані банківськими установами. Наприклад, Закон України «Про банки та банківську діяльність» від 7 грудня 2000 року № 2121-III визначає ділову репутацію як відомості, зібрані Національним банком України, про відповідність діяльності юридичної або фізичної особи, зокрема керівників юридичної особи та власників істотної участі в такій юридичній особі, вимогам закону, діловій практиці та професійній етиці, а також відомості про порядність, професійні та управлінські здібності фізичної особи (п. 16 ст. 2) [3]. А Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12 липня 2001 року № 2664-III визначає ділову репутацію як сукупність документально підтвердженої інформації про особу, що дає можливість зробити висновок про відповідність її господарської та/або професійної діяльності вимогам законодавства, а для фізичної особи – також про належний рівень професійних здібностей та управлінського досвіду, а також відсутність в особі судимості за корисливі злочини і за злочини у сфері господарської діяльності, не знятої або не погашеної в установленому законом порядку (п. 26 ст. 1) [4]. Зазначені поняття застосовуються лише до правовідносин, на які поширюються ці Закони, тому до медичної сфери їх не можна застосувати.

У Постанові Пленуму Верховного суду України від 27.02.2009 № 1 ділова репутація фізичної та юридичної особи розрізняються. Наприклад, під діловою репутацією фізичної особи розуміється набута особою суспільна оцінка її ділових і професійних якостей під час виконання нею трудових, службових, громадських чи інших обов'язків. Під діловою репутацією юридичної особи, зокрема підприємницьких товариств, фізичних осіб – підприємців, адвокатів, нотаріусів та інших осіб, розуміється оцінка їхньої підприємницької, громадської, професійної чи іншої діяльності, яку здійснює така особа, як учасник суспільних відносин [5]. Це доречно, оскільки лікар може виступати і як фізична особа, і як суб'єкт підприємницької діяльності.

Так що ж розуміти під діловою репутацією особи, зокрема лікаря? Наприклад, Р. Гревцова, голова Комітету з права охорони здоров'я Асоціації адвокатів України, пропонує під діловою репутацією розуміти сукупність документально підтверджених відомостей про особу або підприємство, які дають можливість зробити висновок про відповідність її господарської та професійної діяльності вимогам законодавства [6]

І. В. Саприкіна зазначає, що ділова репутація – це інформація, яка набула рис суспільного знання про досягнення тієї чи іншої особи. Ділова репутація ґрунтується на висновках щодо морального обличчя, ділових якостей і законослужняності фізичної особи й

пов'язується в сучасному баченні найчастіше з добрим ім'ям фізичної або юридичної особи [7, с. 5]. Автор робить акцент на морально-етичних якостях фізичної особи.

Науковець О. В. Синегубов пропонує ділову репутацію розглядати як особисте благо фізичної особи, яке поділяється на: ділову репутацію фізичних осіб (особи, які працюють за трудовим договором, державні службовці тощо) та ділову репутацію фізичних осіб-підприємців (особи, які займаються підприємницькою діяльністю). При цьому критерієм такого розмежування виступає економічний зміст цього нематеріального блага та розглянуті можливості (правомочності) стосовно здійснення права фізичної особи на це благо. Крім того, автор стверджує, що правомочність з володіння та, відповідно, формування ділової репутації виникає у фізичної особи з моменту можливості займатися професійною діяльністю, а, точніше, з моменту досягнення особою повноліття та в інших випадках надання особі повної цивільної дієздатності. [8, с. 6–7]. Таке визначення, на нашу думку, обмежує коло осіб, які можуть виступати носіями ділової репутації. Не можуть мати ділову репутацію, наприклад, пенсіонери, що не працюють, або інваліди, які не мають фізичної можливості займатися певною справою.

Цікаве зауваження зробила О. В. Кохановська: «...ділова репутація (у вузькому розумінні) визначалась як суспільна оцінка підприємницьких якостей суб'єкта, а суб'єктами ділової репутації називалися суб'єкти підприємницької діяльності, тобто громадяни-підприємці та юридичні особи. Проте носієм ділової репутації може бути як громадянин-підприємець, так і фізична особа, яка працює за договором. Положення ст. 299 ЦК не дає підстав для подібної класифікації і не визначає чітко суб'єктів названого права, залишаючи простір для різночитань. Зі змісту ч. 1 ст. 299 ЦК можна зробити висновок про те, що ділова репутація властива фізичній особі як такій, без уточнення, які саме категорії фізичних осіб можуть її мати...» [2, с. 34–35].

Ураховуючи наведене вище, ми пропонуємо під *діловою репутацією лікаря* розуміти сукупність об'єктивних та документально підтверджених даних про відповідність трудової діяльності лікаря вимогам чинного законодавства, діловій практиці та професійній етиці, які підлягають захисту у встановленому законом порядку.

Ділова репутація виступає матеріальним активом лікаря, оскільки впливає на його подальшу трудову діяльність, тому її становленню та захисту необхідно приділяти багато уваги. Краще попередити негативний вплив на ділову репутацію, ніж потім захищати її передбаченими законодавством способами.

Репутація людини залежить від неї самої, формується на основі її поведінки. В епоху активного використання гаджетів та Інтернету лікар має більш чуйно ставитися до пацієнтів, суворо дотримуватися правил медичної етики. Тому можна говорити про певну залежність ділової репутації від етичної поведінки.

На державному рівні, на жаль, немає відповідного державного нормативно-правового акта, який би регламентував етичну поведінку лікаря. Хоча про необхідність дотримання правил професійної етики зазначається ще у Клятві лікаря, затвердженої Указом Президента України від 15 червня 1992 року № 349.

Якщо ми звернемося до міжнародних нормативно-правових актів, то Всесвітньою медичною асамблеєю в жовтні 1949 року був прийнятий Міжнародний кодекс медичної етики з поправками 1968 року та 1983 року [9]. Усесвітня медична організація була заснована в 1947 році 27 країнами; на цьому етапі до її складу входять медичні асоціації 94 країн, Усеукраїнське лікарське співтовариство стало членом у жовтні 2008 року. Цей Кодекс було покладено в основу Етичного кодексу лікаря України, затвердженого рішенням Української медичної ради (протокол № 18 від 27 січня 2006 р.) [10] та потім перезатвердженого Всеукраїнським з'їздом лікарських організацій та X З'їздом Усеукраїнського лікарського товариства в м. Євпаторії 27 вересня 2009 року [11].

Отже, ми маємо відповідний правовий акт у цій сфері, але звернемо увагу, що Кодекс передбачає лише обов'язки лікаря стосовно виконання ним професійних обов'язків,

та жодним чином не стосується права на захист його ділової репутації. А оскільки ці документи прийняті не державними органами, то вони й не мають обов'язкової юридичної сили, а їхнє виконання забезпечується лише доброю волею.

Звісно, цей Кодекс передбачає створення етичних комісій при лікувальних закладах, наукових та освітніх установах, але згідно з Типовим положенням про комісії з питань етики при лікувально-профілактичних закладах, у яких проводять клінічні випробування», затвердженим Наказом Міністерства охорони здоров'я України № 690 від 23.09.2009 (у редакції Наказу Міністерства охорони здоров'я України № 523 від 12.07.2012), такі комісії з питань етики займаються етичними й морально-правовими аспектами лише клінічних випробувань, які можуть проводитися за участю пацієнтів [12]. Вони жодним чином не стосуються дотримання лікарями норм Етичного кодексу.

Крім того, згідно з ч. 1 п. 1.3. Етичного кодексу лікаря України 2009 р., визнання Кодексу колективом лікарів закладу охорони здоров'я, наукової установи, вищого медичного навчального закладу або закладу післядипломної освіти, медичною чи науковою федерацією, асоціацією, товариством або іншою громадською організацією, що діє в галузі охорони здоров'я, підтверджується офіційною заявою до Комісії з питань біоетики при Міністерстві охорони здоров'я України [11]. Така комісія була створена у 2001 році (Постанова КМУ від 13 грудня 2001 р. N 1677 «Про утворення Комісії з питань біоетики» та ліквідована у 2005 році (Постанова Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2005 р. N 753 «Про ліквідацію деяких комісій, рад та робочих груп, утворених актами Кабінету Міністрів України, і визнання такими, що втратили чинність, деяких актів Кабінету Міністрів України»). Тобто норма є, а механізмів її виконання не передбачено.

Ще один механізм впливу на лікаря передбачений ч. 3 п. 1.3. Етичного кодексу й стосується виключення лікаря або науковця з професійної асоціації, членом якої він є за порушення фахових і загальнолюдських морально-етичних принципів [11]. Але лікарі не зобов'язані бути членами цих професійних асоціацій.

Певна річ, реально дієвого юридичного механізму дотримання Етичного кодексу лікаря України поки не існує. Крім того, формальне дотримання норм етики не завжди є запорукою спокою, оскільки навіть за етичного поведіння щось може не сподобатися, і ви отримаєте негативні відгуки. Міністерству з охорони здоров'я України доцільно розробити методичні вказівки, як поводитися лікарям та керівництву лікарень у разі конфліктів із пацієнтами та запламуванням доброго імені спеціаліста або установи, зокрема в мережі Інтернет, оскільки чинні нормативно-правові акти в медичній сфері містять суто обмежене коло прав лікаря і право на недоторканність ділової репутації до них не належить. Крім того, більшість лікарів не обізнані у своїх правах.

Яскравим прикладом є конфлікт між лікарем та батьком дитини, який трапився в м. Маріуполі 9 вересня 2019 року [13]. Батько дитини повідомив про ситуацію в міський контакт-центр та розмістив пости в соціальних мережах, де одразу розпочалися запеклі дискусії між користувачами, одні з яких ображали, а інші підтримували лікаря. Особливого напруження набула ця подія після того, як лікар відмовився одразу надати коментарі ЗМІ, чим обурих громадськість. Тому, упевнені, на образливі коментарі необхідно одразу реагувати та використовувати всі доступні способи захисту ділової репутації, а замовчування та уникнення від коментарів лише погіршує ситуацію.

Висновки. З урахуванням зазначеного вище, під діловою репутацією лікаря доцільно розуміти сукупність об'єктивних та документально підтверджених даних про відповідність трудової діяльності лікаря вимогам чинного законодавства діловій практиці та професійній етиці, які підлягають захисту у встановленому законом порядку. Однією зі складових ділової репутації лікаря можна вважати саме етичну поведінку, яка регламентується відповідним Етичним кодексом, що носить рекомендаційний характер. Також пропонується закріпити визначення ділової репутації лікаря, право й способи її захисту у відповідному нормативно-правовому акті, зокрема в Основах законодавства з охорони здоров'я.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV : за станом на 26.09.2019. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv> (дата звернення: 10.10.2019).
2. Кохановська О. В. Проблеми захисту честі, гідності й ділової репутації особи в Цивільному кодексі України. Вісник Верховного суду України. 2006. № 6. С. 30–35. URL : <https://www.viaduk.com/clients/vs.nsf/0/C31366E8AB1A22C6C2257045004D0477?OpenDocument&CollapseView&RestrictToCategory=C31366E8AB1A22C6C2257045004D0477&Count=500&> (дата звернення: 10.10.2019).
3. Про банки та банківську діяльність : закон України від 7 грудня 2000 року № 2121-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14/ed20150206#n42> (дата звернення: 10.10.2019).
4. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : закон України від 12 липня 2001 року № 2664-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14/ed20140208#n60> (дата звернення: 09.10.2019).
5. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2009 № 1. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show-v_001700-09 (дата звернення: 09.10.2019).
6. Таламанчук К. Як захистити власну ділову репутацію від язиків невдоволених пацієнтів і конкурентів? URL : https://zib.com.ua/ua/137134-yak_zahistiti_vlasnu_dilovu_reputaciyu_vid_yazikov_nevdovole.html (дата звернення: 09.10.2019).
7. Саприкіна І. В. Захист честі, гідності, ділової репутації фізичної особи за законодавством України : автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. Київ, 2006. 20 с.
8. Синегубов О. В. Особливості цивільно-правового захисту прав на гідність, честь та ділову репутацію працівників міліції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2008. 20 с.
9. Международный кодекс медицинской этики. Принят 3-й Генеральной ассамблеей ВМА, Лондон, Англия, октябрь 1949 г., с поправками 1968 и 1983 г. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/990_002 (дата звернення: 10.10.2019).
10. Етичний кодекс лікаря України, затверджений рішенням Української медичної ради (протокол № 18 від 27 січня 2006 р.). URL : <https://mcsu.org.ua/nadlezhashhaya-medicinskaya-praktika/eticheskij-kodeks-vracha-ukrainy/> (дата звернення: 10.10.2019).
11. Етичний кодекс лікаря України, прийнятий Усеукраїнським з'їздом лікарських організацій та X З'їздом Усеукраїнського лікарського товариства в м. Євпаторії 27.09.2009. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001748-09> (дата звернення: 10.10.2019).
12. Типове положення про комісії з питань етики при лікувально-профілактичних закладах, у яких проводять клінічні випробування : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 23.09.2009 № 690 (у редакції Наказу Міністерства охорони здоров'я України № 523 від 12.07.2012). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1236-12> (дата звернення: 10.10.2019).
13. Франжева Ю. Врач ты мне или не врач. URL : <http://pr.ua/news.php?new=54696> (дата звернення: 10.10.2019).

Хобби Юлия Сергеевна,

кандидат юридических наук

(Донецкий юридический институт МВД Украины, г. Мариуполь)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7431-8607>

ДЕЛОВАЯ РЕПУТАЦИЯ ДОКТОРА: ПРАВОВОЙ АСПЕКТ

В статье исследованы проблемы определения деловой репутации врача. Осуществлён анализ имеющихся нормативно-правовых и научных определений, а также предложено авторское определение деловой репутации врача. Отмечается, что существует определённая зависимость деловой репутации от этического поведения. Проведён анализ существующего Этического кодекса врача и установлено, что он предусматривает только обязанности врача и никоим образом не касается права на защиту его деловой репутации. Кроме этого, Кодекс не имеет обязательной юридической силы, поэтому его выполнение обеспечивается только доброй волей. Предлагается законодательно закрепить определение деловой репутации врача, право и способы её защиты в нормативно-правовом акте, в частности в Основных законах законодательства Украины о здравоохранении.

Ключевые слова: деловая репутация; деловая репутация врача; этическое поведение; права врача; Этический кодекс врача; неприкосновенность деловой репутации.

Khobbi Yuliya,

PhD in Law

(Donetsk Law Institute, MIA of Ukraine, Mariupol)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7431-8607>

DOCTOR'S BUSINESS REPUTATION: LEGAL ASPECT

The article substantiates the problems of determining the doctor's business reputation. The analysis of the existing legal and scientific definitions of business reputation was carried out and the author's definition of a doctor's business reputation is proposed. Therefore, a doctor's business reputation should be understood as a set of objective and documented data on the compliance of a doctor's work with the requirements of the current legislation, business practice and professional ethics, which are subject to protection in accordance with the procedure established by law. It is noted that there is a certain dependence of business reputation on ethical behavior. The analysis of the existing Doctor's Code of Ethics was carried out and it was found that it provides only for the doctor's duties and in no way affects the right to protect his business reputation. Besides, the Code is not legally binding, so its implementation is ensured only by good will. And all the mechanisms of influence on the doctor, provided by this Code, have no practical implementation. In order to prevent the violation of the right to the integrity of the doctor's business reputation, it is proposed to the Ministry of Health of Ukraine to develop methodological instructions on how to behave to doctors and the management of hospitals in case of conflicts with patients, including those that flare up on the Internet, where no evidence is required. It is noted that unofficial information from social networks cannot serve as a basis for an investigation or dismissal of an employee, only the corresponding statement by the injured person to the management of a medical institution or law enforcement agencies. It is proposed to legislatively include the definition of a doctor's business reputation and the right and methods of its protection in a normative legal act, for example, in the Fundamentals of the Ukrainian legislation on healthcare.

Key words: *business reputation; the doctor's business reputation; ethical behavior; doctor's rights; Doctor's Code of Ethics; integrity of business reputation.*

Надійшла до редколегії 30.10.2019